

РЕГУЛЮВАННЯ ЗРУШЕНЬ У СТРУКТУРІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ УГІДЬ: ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ЗАСАДИ

REGULATION OF CHANGES IN THE STRUCTURE OF FARM LANDS: INSTITUTIONAL BASES

Антоніна ГОРДІЙЧУК,
кандидат економічних наук,
Луцький національний технічний університет

Antonina HORDIYCHUK,
Ph.D. in Economics,
Lutsk National Technical University

Проведення аграрної реформи призвело до значних зрушень у сільському господарстві, зокрема частково вона вплинула й на структуру сільськогосподарських угідь. Не секрет, що Україна відзначається одним з найвищих рівнів розораності в Європі, що негативним чином впливає на стан довкілля та стійкість агроландшафтів. Вітчизняне законодавство включає обмежений набір економічних регуляторів, які стимулювали б зрушення в структурі сільськогосподарських угідь в бік збільшення частки пасовищ та сіножатей, що в кінцевому підсумку обмежило б екологорозрушувальні процеси в аграрному природокористуванні.

Зниження рівня розораності водночас не стане пріоритетом суб'єктів аграрного підприємництва, основною домінантою діяльності яких є отримання максимального прибутку. Держава має інституціоналізувати спектр інструментів, що прямо та опосередковано будуть змушувати землекористувачів знижувати рівень розораності з метою укріплення агроландшафтів та нарощення асиміляційного потенціалу відповідних територій.

Найбільш дієвими в цьому плані, як показує практика країн з розвинутою ринковою економікою, є інституціональні новації та фіскальні інструменти. Враховуючи несформованість інституціонального середовища земельних відносин, першочергового значення набуває проблема інституціонального забезпечення позитивних зрушень у системах землекористування та землеволодіння. Незважаючи на численні праці вітчизняних вчених стосовно раціоналізації землекористування, недостатньо опрацьованими є підходи щодо впровадження сучасних інститутів регулювання рівня розораності сільськогосподарських угідь в умовах поглиблення земельної реформи.

Метою статті є ідентифікація інституціональних засад формування системи економічного стимулювання процесів укріплення агроландшафтів на основі зниження рівня розораності сільськогосподарських угідь.

Проблематика удосконалення інституціонального середовища землекористування почала активно обговорюватися в період поглиблення аграрної реформи, в тому числі й земельної, що вимагало формування спеціального набору інституціональних амортизаторів з метою недопущення узурпації прав власності окремих кланових угруповань на основне національне багатство та упередження проявів відчуження селян від можливості впливати на перерозподіл земельного капіталу та форми і способи господарського освоєння земельно-ресурсного потенціалу.

Ще на початку 2000-х років видатний український вчений-економіст С.Дорогунцов вказував на те, що реформування земельних відносин неможливо проводити без певної інституціональної перебудови. Більше того, реформи повинні супроводжуватися синхронною

перебудовою інституціонального управління економікою господарювання. Тут потрібне створення і нових інститутів та видів послуг, орієнтованих на ринкову економіку, і удосконалення нормативно-правової бази у сфері збереження, відтворення та використання земельних ресурсів [2, с. 7]. За нинішніх умов у контексті стимулювання землекористувачів до зміцнення агроландшафтів таким інститутом має виступити інститут сільськогосподарського дорадництва в частині надання консультацій домогосподарствам стосовно вигод зниження рівня розораності належних їм угідь, в першу чергу в зоні ризикованого землеробства.

На думку львівських вчених Н.Кришеник, О.Солтис та О.Ковалишин, інституціональне забезпечення організації землекористування сільських територій на регіональному рівні є складною проблемою і потребує запровадження системи інституціонального забезпечення розвитку збалансованого землекористування на основі процесу узгодження й реалізації еколого-економічних умов [3, с. 24]. Ареал здійснення сільськогосподарського землекористування – це сільські території, де і концентрація інвестицій мізерна, і відсутні критично необхідні інфраструктурні ланки кредитного забезпечення. Саме тут необхідно формувати сучасні інститути невиснажливого сільськогосподарського землекористування, щоб зміцнювати базу розвитку і відтворення прийдешніх поколінь.

Я.Гадзало та В.Жук вирішення проблем раціоналізації землекористування пов'язують з інституціональним забезпеченням селозберігаючої моделі, визначальною складовою якої виступає Інститут сільського самоврядування, що на базі спільно-корпоративної власності селян організовує ефективне розпорядження місцевими ресурсами та контроль за дотриманням підприємствами і домогосподарствами критеріїв сталого розвитку [1, с. 13].

Якщо на початку 2000-х років йшлося про доцільність формування критично необхідного підґрунтя раціонального землекористування, то в останні роки вже викристалізується новий формат набору сучасних інститутів, які забезпечать кореспондування пріоритетів розвитку сільських територій та раціонального землекористування для забезпечення збалансованого розвитку й поселенської мережі, і сфери сільськогосподарського виробництва за ресурсоощадливою моделлю. При цьому не останню роль мають відігравати інститути стимулювання землекористувачів до обмеження рівня розораності сільськогосподарських угідь для закріплення процесів ощадливого землекористування.

За період з 2000 по 2013 рік у структурі сільськогосподарських угідь відбулися деякі зрушення, одні з них мали позитивне, а інші – негативне значення. Якщо у 2000 році частка пасовищ становила 13,2%, то у 2013 році вона знизилася до рівня 13,1% (рис. 1).

У статті обґрунтовується доцільність формування системи регулювання зрушень у структурі сільськогосподарських угідь з метою обмеження рівня розораності та нарощення асиміляційного потенціалу відповідних територій. Виявлено зрушення в структурі сільськогосподарських угідь у 2013 році порівняно з 2000 роком. Запропоновано пріоритети удосконалення інституціонального забезпечення регулювання рівня розораності сільськогосподарських угідь через впровадження відповідних регламентів та внесення змін до Земельного кодексу України.

The expediency to form the system of regulation of changes in the structure of farm lands in order to restrict the level of ploughness and increase the assimilative potential of correspondent territories is substantiated in the article. The changes in the structure of farm lands in 2013 compared to 2000 are revealed. The priorities for improvement the level of ploughness of farm lands through implementation of appropriate regulations and amendments to the Land Code of Ukraine are suggested.

Рис. 1. Структура сільськогосподарських угідь у 2000 році (розраховано за даними Держземагентства України)

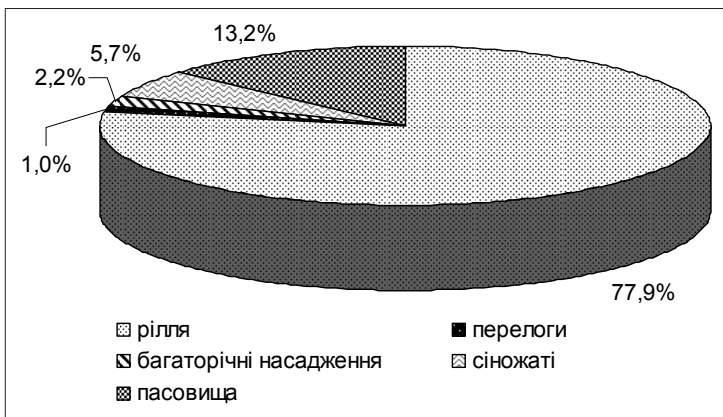
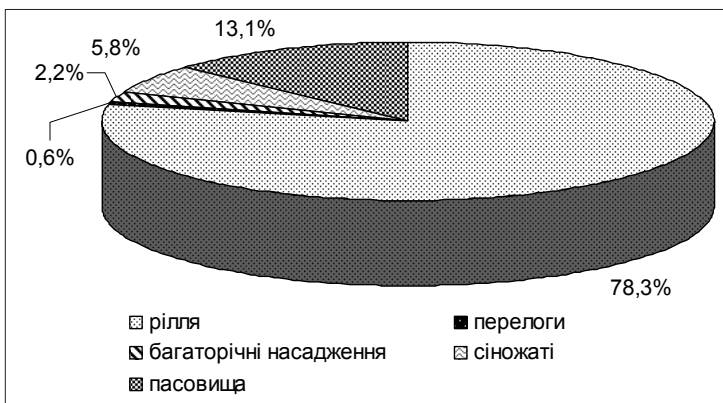

Рис. 2. Структура сільськогосподарських угідь у 2013 році (розраховано за даними Держземагентства України)

Це свідчить про зменшення ресурсної бази для розвитку тваринництва, що не сприятиме підвищенню рівня комплексності ведення сільськогосподарського виробництва (зберігатиметься домінування в структурі виробництва рослинницької продукції, що вказує на відсутність передумов у загальнодержавному масштабі до нарощення обсягів органічного землеробства).

Позитивним моментом структурних зрушень у сільськогосподарському землекористуванні є те, що частка сіножатей у 2013 році становила 5,8%, що на 0,1% більше відповідного показника 2000 року (рис. 2). Така позитивна динаміка забезпечувалася, як правило, через те, що особисті селянські господарства, особливо у поліській природно-кліматичній зоні, не мали можливості розширювати посівні площі традиційних культур, тому й відводили їх під сіножаті.

Незважаючи на прагнення держави зменшити рівень розораності, в структурі сільськогосподарських угідь частка ріллі за останні тринадцять років незначно, але виросла. Якщо у 2000 році вона становила 77,9%, то у 2013 році – 78,3%. Причиною розширення площі ріллі стало те, що за аналізований період значно зміцнили свої позиції сільськогосподарські підприємства, що пережили глибоку кризу у 90-х роках, особливо ті, що входять до інтегрованих підприємницьких об'єднань (агрохолдингів).

Потреба в розширенні площі ріллі пов'язана з тим, що збільшився попит на сільськогосподарську продукцію енергетичного спрямування (ріпак), а також продовжує домінувати сировинна орієнтація вітчизняного експорту (соняшник). Забезпечити позитивну динаміку зрушень у структурі сільськогосподарських угідь вдасться тоді, коли сформуються умови для підвищення в структурі експорту питомої ваги продукції з високою часткою доданої вартості [4].

У короткостроковому періоді необхідно розробити національні регламенти ресурсоощадливого землекористування, які мають

передбачати індикативні показники щодо рівня розораності сільськогосподарських угідь в окремих групах господарств – сільськогосподарських підприємств, фермерських та особистих селянських господарств. Інші вимоги щодо рівня розораності мають передбачатися для потужних вертикально інтегрованих аграрних підприємницьких об'єднань, які користуються значними площами сільськогосподарських угідь і фактично визначають сільськогосподарську спеціалізацію не лише окремих адміністративних районів, а й адміністративних областей. Такі регламенти повинні корелювати з природоохоронними директивами Європейського Союзу, щоб поступово готувати вітчизняного сільськогосподарського товаровиробника до форм і методів сільського господарства, які продукуються в країнах Західної Європи.

У Земельному кодексі необхідно розширити перелік інструментів фіскального стимулювання землекористувачів до розширення площ пасовищ та сіножатей, щоб спонукати сільськогосподарських виробників нарощувати ресурсну базу тваринництва, що в кінцевому підсумку сформує сприятливі передумови для розширення масштабів органічного землеробства та підвищить рівень комплексності сільськогосподарського виробництва в цілому.

ВИСНОВКИ

Високий рівень розораності сільськогосподарських угідь підвищує небезпеку втрати агроландшафтами здатності до самовідтворення, що може призвести до виснаження природно-ресурсної основи сільськогосподарського виробництва. Регулювання рівня розораності має базуватися на сучасній інституціональній основі з використанням цілого комплексу регуляторних заходів обмежувачого та стимулюючого спрямування. Такі заходи повинні отримати необхідне інституціональне супроводження через внесення відповідних змін у Земельний кодекс України та відповідні регламенти ведення сільськогосподарського виробництва. Регуляторна складова

щодо обмеження зростання рівня розораності сільськогосподарських угідь має вписуватися в селозберігаючу модель розвитку аграрного підприємництва та соціально-економічного піднесення сільських територій.

ЛІТЕРАТУРА

- Гадзало Я.М., Жук В.М. Наукові основи розвитку аграрного підприємництва та сільських територій за селозберігаючою моделлю (наукова доповідь). – К.: ННЦ ІАЕ, 2015. – 40 с.
- Дорогунцов С.І. Сучасні проблеми оптимізації використання та відтворення земельних ресурсів / С.І.Дорогунцов // Теорія і практика оцінювання, оптимізації використання та відтворення земельних ресурсів: матеріали Міжнар. наук. конф. – У двох частинах (Київ, 11-14 листопада 2002 р.) / НАН України, Рада по вивченню продуктивних сил України. Редкол.: Дорогунцов С.І. (відповідальний редактор), Бистряков І.К., Новоторов О.С., Николаєнко Т.С., Кучер О.О., Осипенко В.М. – Київ: РВПС України НАН України, 2002. – Ч. 1. – С. 3-9.
- Кришеник Н. Оцінка інституціонального забезпечення системи організації використання та охорони земель сільських територій в Україні / Н.Кришеник, О.Солтис, О.Ковалышин // Вісник Львівського національного аграрного університету. Серія «Економіка АПК». – 2014. – №21 (2). – С. 24-28.
- Українські чорноземи забезпечать економічний підйом [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua-ekonomist.com/9713-ukrayinsk-chornozemi-zabezpechat-ekonomichniy-pdyom.html>.

REFERENCES

- Hadzalo Ya.M., Zhuk V.M. Naukovi osnovy rozvytku ahrarnoho pidpryyemnytstva ta sil's'kykh terytoriy za selozberihayuchoyu modellyu (naukova dopovid') [Scientific basis of development of agribusiness and rural areas by village-saving model (scientific report)]. Kyiv, NNTS IAE, 2015, 40 p. [in Ukrainian].
- Dorohuntsov S.I. Suchasni problemy optimizatsiyi vykorystannya ta vidtvorennia zemel'nykh resursiv [Modern problems of optimizing the use and reproduction of land resources]. Kyiv, RVPS Ukrainy NAN Ukrainy, 2002, pp. 3-9 [in Ukrainian].
- Kryshenyk N., Soltys O., Kovalyshyn O. Otsinka instytutsional'noho zabezpechennya systemy orhanizatsiyi vykorystannya ta okhorony zemel' sil's'kykh terytoriy v Ukraini [Assessment of institutional support system of land use and protection of rural areas in Ukraine]. Visnyk L'viv's'koho natsional'noho ahrarnoho universytetu, seriya "Ekonomika APK", 2014, no. 21(2), pp. 24-28 [in Ukrainian].
- Ukrainian black earth will provide economic growth. Available at: <http://ua-ekonomist.com/9713-ukrayinsk-chornozemi-zabezpechat-ekonomichniy-pdyom.html> [in Ukrainian].